

İslam ekonomisinde Karz-ı Hasen

EMRE TOPOĞLU

GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI GENÇLİK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRÜ

Ekonomik açıdan karz-ı hasen kavramını, faizsiz ve bir menfaat beklemeksizin verilen ödünç olarak tanımlayabiliriz. Bir kimsenin nakit parayı veya ölçü, tartı yahut standart olup sayı ile alınıp satılan şeyleri, daha sonra yerine benzerini (misli) almak üzere başkasına vermesidir.

KONUYA giriş yapmadan önce, İslam ekonomisi kavramına kısaca açıklık getirmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Bu bağlamda genel bir tanımlama ile İslam ekonomisi; “İslam dininin, bilhassa İslam hukukunun kaide ve müesseselerinin, ekonomik tarafı ile meşgul olan bir ilim ve ihtisas dalıdır” (Armağan, 1996).

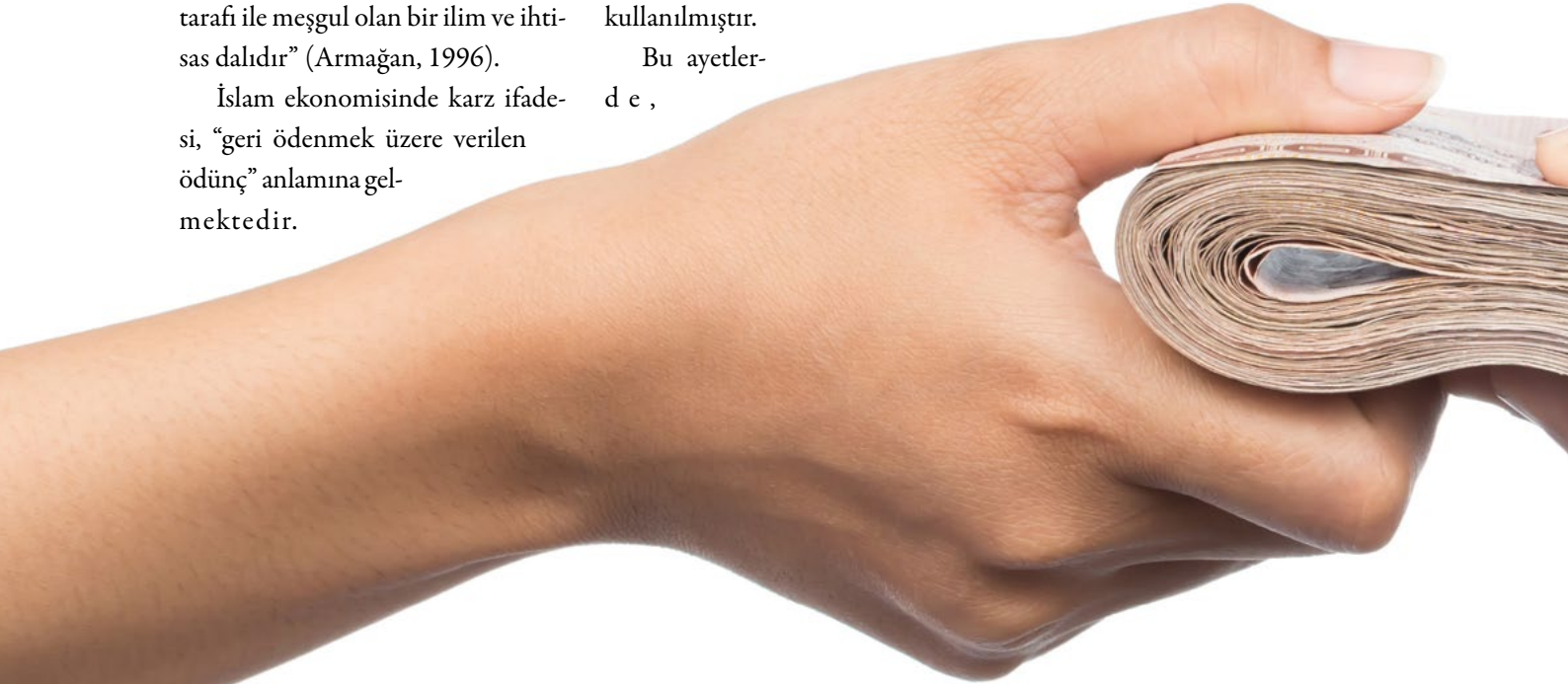
İslam ekonomisinde karz ifadesi, “geri ödenmek üzere verilen ödünç” anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda incelendiğinde “istikraz, iktiraz, ikraz, mukriz, mustakriz, mukrez, kıraz” kelimeleri aynı kökten türemiş kavramlardır. Kur’an-ı Kerim’de 12 yerde bu kavramlar mecazi olarak “Allah’a güzel bir şekilde borç veren (karz-ı hasen)” anlamında kullanılmıştır.

Bu ayetler-
de ,

Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla yapılan harcamalar da karz-ı hasen kapsamına alınmıştır. Karz-ı hasen zahirde insanlara verilirken, mecâzen Allah’a verilen bir borçtur.

Bu kısa bilgiler ışığında, ekonomik açıdan karz-ı hasen kavramını, faizsiz ve bir menfaat beklemeksizin verilen ödünç olarak tanımlayabiliriz. Bir kimsenin nakit parayı veya ölçü, tartı yahut standart olup sayı ile alınıp satılan şeyleri, daha sonra yerine benzerini (misli) almak üzere başkasına vermesidir. Bu nitelikte olan şeylere “misli” denir. Para, döviz, altın, gümüş, buğday, arpa, zeytinyağı, demir, çimento, yumurta bu nitelikte-

dir. Bu, Hanefî mezhebinin tespitidir. Diğer mezhepler “selem akdi (para pesin mal veresiye)” yapılabilen tüm malların ödünç verilebileceği görülmüştür. Onlar, böylece bazı kıyemî¹ malları da tarife alarak kapsamı genişletmişlerdir.

AYET VE HADİSLER IŞIĞINDA KARZ-I HASEN

Bilindiği üzere Kuran-ı Kerim, zamanlar üstü bir kitaptır ve bir Müslümanın sadece manevi hayatını değil, içtimai hayatını da net bir biçimde düzenleyen bir kitaptır. Doğal olarak ekonomik işlemler ve sistemler de İslami öngörü ile pekâlâ terbiye edilebilmektedir. Bu bağlamda incelendiğinde çeşitli ayet ve hadislerde mevzu bahis konu ile ilgili birçok işaret ile karşılaşılacaktır. Bunlardan bazıılarını çeşitli yerlerden alıntılar yaparak örneklemenin faydalı olacağı kanaatini taşımaktayız.

Peygamber Efendimiz (sav), Buhari’den rivayetle “Kim bir Müslümanın dünyaya

Sıkıntıda olan bir kimseye yardım amaçlı borç vermek, yani sıkıntısını gidermek, manevi açıdan oldukça önemli bir hasene ile mükâfatlandırılmakta ve kişiye haz ve doyum yaratmaktadır.

sıkıntılarında birini giderirse, Allah’ da onun ahiret sıkıntılarında birini giderir. Kul kardeşinin yardımında olduğu sürece Allah’ da onun yardımındadır” (Buhari) buyurmaktadır.

Yine Enes İbnu Mâlik (ra) anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Miraç gecesinde cennetin kapısı üzerinde şu ibarenin yazılı olduğunu gördüm: “Sadaka on misliyle mükâfatlandırılacaktır. Ödünç para onsekiz misliyle mükâfatlandırılacaktır.” Ben: “Ey Cibril! Ödünç verilen şey ne sebeple sadakadan daha üstün oluyor?” diye sordum. “Çünkü dedi, dilenci (çoğu kere) yanında para olduğu halde sadaka ister.

Borç isteyen ise, ihtiyacı sebebiyle talepte bulunur.”

Karz-ı hasenle ilgili Maide suresinin 12. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: “*Andolsun ki Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. (Kefil olarak) içlerinden oniki de başkan seçmiştik. Allah onlara söyle demişti: “Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberime inanır, onları desteklerseniz ve Allah’a güzel bir şekilde borç verirsiniz (ihtiyacı olanlara Allah rızası için faizsiz borç verirsiniz) andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi zemininden ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur.”*

Hadid suresi 18, Tegabün suresi 17 ve Müzzemmil suresi 20. ayetlerinde de, Allah için borç verenlerin başlanacağı ve sevaplarının da kat kat verileceği müjdelenmektedir.

İSLAM EKONOMİSİNDE BORÇLU-ALACAKLI İLİŞKİSİ

Peygamber Efendimiz (sav) buyurmaktadır ki: “*Sadaka vermek güzel bir ibadettir. An-*

cağ ihtiyacının onurunu incitmemek için, ödünç vermek daha da güzeldir.” (Buhari)

Bakara Suresi 280. ayette ise, *“Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadaka (veya zekat) saymak sizin için daha hayırlıdır.”* buyrulmaktadır.

Bu bağlamda bakıldığında, sıkıntıda olan bir kimseye yardım amaçlı borç vermek, yani sıkıntısını gidermek, manevi açıdan oldukça önemli bir hasene ile mükâfatlandırılmakta ve kişiye lezzetli bir haz ve doyum ya-

olarak adlandırılmaktadır. Günümüz koşulları altında faiz, sıklıkla karşılaşılabileceğimiz kadar meşrulaştırılmış bir olgudur. Özellikle kapitalist sistemin bir tezahürü olarak bankacılık sisteminin yaygınlaşmasına paralel olarak, nüfuz alanını oldukça genişletmiştir. Özellikle kayıt dışı ekonomiyi frenlemek maksadı ile banka kredi kartlarının yaygınlaşması sonucu faiz kavramı oldukça meşru bir iş ve isleyiş halini almıştır. Bu sebeple günümüzde alacaklının borçludan faiz istemesi de genel olarak çok şaşılmayan bir durum olarak karşımıza

kavramının özünde de “sayı ile alınıp satılan şeyleri, daha sonra yerine benzerini (misli) almak üzere başkasına vermek” mantığı bulunmaktadır. Fakat bu açıklamalar dahi, İslam âlimleri tarafından yorumlanmaya muhtaçtır. Zira bu gibi konularda farklı bilim dallarının, birlikte çalışması ve yorum yaparken diğer unsurları göz ardı etmemesi gerekliliği bir kez daha ön plana çıkmaktadır.

Tüm bu ifadeler ışık tutacak bir rivayete göre borçlanma öncesi şart koşulmaksızın, ödeme sırasında hediye veya daha güzelini vermede bir sıkınca görülmemiştir. Nitekim Rasul-i Ekrem 3 yaşında bir deve ödünç almış ve ödeme zamanında daha değerli 6 yaşında olan bir deve vermişti. Bu durum da faizin aksine aslında karşılıklı razı olma ve halis niyet ilkesinin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Kaldı ki bir müşkülünüzü gideren bir kimseye olan şükran ve minnet duyguları ile yapılan bu denli bir ödeme, faiz kavramını yerle bir ettiği gibi, gönüllü ve tek taraflı yapılan bir unsurdur. Yine dikkat edilirse, alacaklı borçlunun bir sıkıntısını gidermiş olmak niyeti ile daha fazlasını istememekte ve bu hakka sahip olmamakta, ancak borçlu gönüllülük esasına dayanarak alacaklısına bir anlamda hediye takdim etmektedir. Ancak istendiği takdirde alacaklı bunu kabul etmeyebilir.

Rasul-i Ekrem 3 yaşında bir deve ödünç almış ve ödeme zamanında daha değerli 6 yaşında olan bir deve vermişti. Bu durum da faizin aksine aslında karşılıklı razı olma ve halis niyet ilkesinin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Kaldı ki bir müşkülünüzü gideren bir kimseye olan şükran ve minnet duyguları ile yapılan bu denli bir ödeme, faiz kavramını yerle bir ettiği gibi, gönüllü ve tek taraflı yapılan bir unsurdur.

şatmaktadır. Ancak her işte olduğu gibi, borç-alacak ilişkisi de çeşitli sınırlama ve düzenlemelere tabi tutulmuştur. Bu sebeple borçlu ve alacaklı ilişkisinden önce faiz kavramına da kısaca açıklık getirmenin yararlı olacağı kanaatini taşımaktayız.

Bilindiği üzere faiz, ekonomik olarak üretim faktörlerinden sermayenin, üretimden aldığı paya verilen isimdir. Ancak temel anlamda faiz, paranın kullanım değeri, yani işletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kâr, getiri ya da nema

çıkılmaktadır. Ancak çeşitli İslam ekonomistlerine göre enflasyon oranına göre oluşabilecek artışlar faiz olarak değerlendirilmeyebilir. Mesela alınan 100 TL'lik bir borç ile kg. 10 TL'den 10 kg. domates alındığını varsayalım. Ödeme zamanı geldiğinde domatesin kg. fiyatı 11 TL olmuş ise, borçlunun borcuna karşılık 10 kg. domates karşılığı olan 110 TL vermesinde bir sıkıntı olmadığı görüşü kabul edilebilir bir temele dayanmaktadır. Fakat burada dahi rıza ve halis niyet söz konusu olmalıdır. Zira karz-ı hasen

1. Kıymet kelimesine nisbet eki getirilerek türetilen kıyemî veya kıyemî mal tabiri, bir hukuk terimi olarak “yerini aynı cinsten bir diğeri alamayacak kadar farklı olan ve bundan dolayı da alışverişlerde ferden tayin edilmesi gereken eşya, misli olmayan eşya” anlamına gelmektedir. (TDVİA)